

המרכז לחקר האשה בהלכה

אָתֶם אַזְנוֹ מִזְעַקְתִּידָל, גַּם־הוּא יִקְרָא וְלֹא יִעֲנֶה (משל כי"א י"ג)

זעקת דלות

כתב עת המוקדש לפתרון בעיות העגונות

ניתוח מקרה מס' 1

מכון שchter ללימודיו היהדות
ירושלים

שבט תש"ס - ינואר 2000

המרכז לחקר האשה בהלכה

צוות המרכז

הרבי פרופ' דוד גולינקין, מנהל וועරך
הרבי שמואל לואיס, יועץ לענייני ההלכה
עו"ד שרון שנhab, יועצת משפטית
הרבי מוניק זיסקינד גולדברג, חוקרת
הרבי מנחם פיטקובסקי, חוקרת
דיאנה וילה, חוקרת
גיזה אדרברג, עוזרת מחקר

הוועדה המייעצת

ד"ר סוזן ארונוב, ארה"ב
ד"ר משה בנוביץ, ישראל
ד"ר רות הלפרין-קדרי, ישראל
עו"ד רבקה מקיס, ישראל
פרופ' ארווין קוטלר, קנדה
פרופ' מיכאל קורינלדי, ישראל
הרבי פרופ' מאיר רבינויב, ארה"ב
הרבי ד"ר עינת רמנון, ישראל
הרבי פרופ' עמנואל רקמן, ישראל וארה"ב
פרופ' אליס שלוי, ישראל

מכון שchter ללימודיו היהדות מודה לקרן פורד, לפדרציה של סן פרנסיסקו
ולסוכנות היהודית לא"י עבור תמיכתם הכספייה במכון לחקר האשה בהלכה.

תש"ס – © 2000
כל הזכויות שמורות
למכון שchter ללימודיו היהדות
ת"ד 8600, ירושלים
טלפון : 02-6790755
fax : 02-6790840

נדפס בישראל
מסט"ב 965-7105-05-6

סידור ועימוד : לשון למודים בע"מ, ירושלים

המרכז לחקור האשה בהלכה

"המרכז לחקור האשה בהלכה" שlid מכון שכתר ללימודיו היהדות בירושלים נוסד בשנת תש"ס בעוזרת מענק מקורן פורד, על מנת לחקור את מעמד האשה בבית הכנסת, ועל מנת למצוא פתרונות לביעית העגנות של ימיינו המכחות שנים לקבל גט פיטורין מבעליהם כתוצאה מסרבנות או שחנות מצד בעלייה. העניין השני יטופל בשתי דרכים - בספר "פתרונות הלכתיים לביעית העגנות במאה העשרים" שיסקרו את כל הפתרונות שהוצעו לבעה במאה העשרים, ובכתב העת "זעקת דלות" המונה לפניכם שבודק מקרים ספציפיים של עגנות שחיכו שנים לשועה מבתי דין רבניים ללא הוועיל. ברוב המקרים בית הדין אפילו לא כתב או פירסם פסק דין מנומך בנידון. מה שמתפרנס כאן אין "פסק דין" במובן הפורמלי מכיוון שהគותבים לא ישבו בבית הדין ולא יכולו לחקור את בני הזוג. מה שמתפרנס כאן הוא איפוא כיונני פסיקה שבית הדין הרבני היה צריך לבדוק על מנת להתיר את העגונה "שרה". מטרת פרסום הדברים היא להחוץ על בתי הדין הרבניים לפרסם את פסיקיהם באופן מסודר ומנווק וזמן סביר, וגם להשתמש בכלים ההלכתיים העומדים לרשותם על מנת להתיר עגנות.

וכבר לימדונו חז"ל: "משום עיגונא אקליו בה רבנן" (יבמות פ"ח ע"א), וכן פסק הרמב"ם (הלכות נירושין י"ג: כ"ח) שי"ין בודקין עידי אשה בדרישה וחקירה שלא אמרו חכמים בדבר לחומר אלא להקל משום התורת עגונה". הרא"ש קבע שי"ן ראוי לכל מורה לחזור על כל צדדין להתיר" (שו"ת הרא"ש כלל נ"א, אות ב'). אכן, המקורות הניל' עסקו בבעל שנעלם אולם בימינו יש סוג חדש של עגנות הנשאות על ידי בעלייה עברו בצע כספ, ואין ספק שחז"ל ורבותינו היו חוזרים על כל צדי ההיתר על מנת להתירן. אכן, זו היא אחת מהמטרות העיקריות של "המרכז לחקור האשה בהלכה".

שיטת העבודה

עורכת הדין שרון שנhab, שהיתה פרקליטה של "שרה", הביאה בפני הצוות את המקרה הנידון כאן: העדות וההצהרות של שרה ואיימה בבית הדין הרבני האזרוי בירושלים; פרוטוקולים ווחולטות של בית הדין הרבניים שטיפלו במקרה; ופסק דין בנידון של פרופ' זאב פלק ז"ל, מלול תשנ"ג.

הרב מוניק זיסקינד גולדברג ודיאנה וילה למדו את הנושא בעיון רב בהדרכת הרב שמואל לואיס ובעוזרת ביבליוגרפיה שסופה על ידי. הרב מוניק זיסקינד גולדברג כתבה את גוף העalon בעברית ודבריה תורגמו לאנגלית על ידי עווה"ד שרון שנhab ועל ידי. לאחר ערכיה על ידי הח"מ, הביאה עווה"ד שנhab את העalon לבית הדפוס.

אנו מקודים שכותב העת "זעקת דלות" יפרסם את מצוקתו של העגנות של ימיינו ברבים ואף ידרבן את בית הדין הרבניים להתיר אותן מעיגונן. אנו נשמה לשם טובות מרבניים, דיינים, חוקרים ומהציבור הרחב.

הרב דוד גולינקין

מכון שכתר ללימודיו היהדות

ירושלים עיר הקודש

שבט תש"ס

ניתוח מקרה מס' 1

מאט

הר' מוניק זיסקינד גולדברג

העובדות

בקיץ 1969 (תשכ"ט), עלתה שרה ילידת פרס, בת חמיש עשרה, לארץ ישראל עם משפחתה. לקראת פסח 1970 (תש"ל) הגיעו לארץ רاؤן, גם הוא יליד פרס, וביקש להתחנך עם שרה. ראוון היה כפונה שנים מבוגר משרה, וכבר התאהב בה בפרש כשהיא הייתה בת שלוש עשרה. כדי "לשכנע" את ההורם של שרה להסכים לנישואין בתם, שהיתה אז מתחת לגיל שבע עשרה, הגיל החוקי לנישואין (חוק גיל הנישואין תש"י-1950), איים ראוון להוציא שם רע על שרה, ולספר ברבים שהוא קיים אליהיחס איזוט אווד בפרש. בהתחשב בשמרנות של החברה היהודית הפרטית בארץ, ברור שאם היה ראוון מממש את איומו, לא הייתה שרה יכולה להתחנך בחברה זו לעולם. ולכן, בכלל הלחץ העצום, ההורם, בלי לבדוק כלל עם ביתם את אמיתיות הטענה, הכריחו אותה להתחנך עם ראוון. שרה העידה שבלית-ברירה היא הסכימה לכך בתנאי שם ימשיכו לגור בארץ, וראוון הבטיח לה זאת. הם התחנכו בחודש יוני 1970 (תש"ל).

אחרי החתונה, נסעו ראוון ושרה לפרס, לדברי ראוון רק לחודש ימים, כדי להביא את חפציו, אבל הם נשארו שם עד 1979. בפרס נולדו להם שני ילדים, בן בשנת 1971, ובת בשנת 1975. שרה העידה שבתקופה שהם גרו בפרס, היא סבלה מאלימות פיזית ומילולית מצד ראוון: הוא היכה אותה, קילל אותה ואיים להרוג אותה ואף סגר אותה בבתלי אוכל כשהיא התחיה בהריוון. בשנת 1974, אף הגישה שרה תלונה למשטרת ערים, אך המשטרת החליטה שהיא משוגעת!

ב-4 בספטמבר 1979 (אלול תשל"ט), חזרה המשפחה לארץ מפרס. בעבר חדש, באוקטובר 1979, נטש ראוון את משפחתו וחזר לפרס. הוא השאיר את שרה וילדיהם בily דירות, בלי רכוש ובלי פרנסה. ראוון אף כתב מכתב מפרס שבמה שמספר שהוא התאסלם והתחנן עם אשה אחרת בת ארבע עשרה בטקס מוסלמי. במשך חמיש שנים בקישה שרה גט במכתבים רבים, אבל ראוון טירב באמורו שהוא לא יתן לה גט לעולם. בשנת 1984 (תשד"מ) תבעה שרה גט מבعلا בית הדין האזרחי בירושלים, אך ללא תוצאה. מכיוון שלמדינת ישראל לא היו קשיים מדיניים עם פרס, הסתפקו רבני בית הדין, לדברי עוזה"ז שרון שנחט, בכתיבת מכתב לרבות בצרפת בבקשת עזרתם. מאז, ובמשך יותר מעשור שנים, עבר התיק של שרה מבית דין לדיוון, ללא תוצאה או החלטה מעשית, ובלי פתרון אמיתי ישחרר את שרה מבعلا.

והרי השתלשלות הדברים:

ב-25 בנובמבר 1985 (י"ב כסלו תשמ"ו) החלטת בית הדין האזרחי להעביר את התיק לרב הראשי של צרפת בבקשת "לעזר לאשה במקרה עיגון חמור זה שהבעל נמצא בפרס

ואם ימצאו דרך מתאימה להח堤ים את הבעל על כתבו ותנו כדי לאפשר לדדר גט פטוריים בבית הדין כאן". דבר לא נעשה.

ב- 4 במרץ 1986 (כ"ג אדר א' תשמ"ו), נכנס רואבן ארצה בדרכו פרסי מזוייף ובזהות חדשה.

באוטו היום, אחרי ששמו על מעשי האלים של רואבן בעבר, החליט בית הדין הרבני בירושלים לאסור עליו את הכנסתה לדירתה האשנה ולמקומ עבודתה. ב- 23 במרץ 1986 (י"ב אדר ב' תשמ"ו), פסק בית הדין הרבני בירושלים: "על הבעל רואבן לשלם לאשה שרה למזונות הילדים 450 שקל חדש לחודש". ב- 27 במרץ 1986 (ט"ז אדר ב' תשמ"ו), מינה רואבן, בගל הלחץ הכספי הניל', שליח וחותם על שטר לתת גט לאשתו, אך נראה חזר בו מיד, וסירב לתת גט לאשתו אלא אם כן היא תשלם לו \$80,000. בית הדין לא מצא לנכון לכפות עליו לתת את הגט, למורות שראבן קיבל לפני בית הדין "בחרים ובשבועה לא לבטל לא את הגט ולא את השילוחות".

אחרי כמה שנים של דיונים, שבחן שרה חיה לבדה וגידלה את הילדים לבדה, בית הדין עדין לא מצא פתרון כדי לשחרר אותה מעגינותה. ביוני 1989 (ב' סיון תשמ"ט), החליט בית הדין לבקש אישור להעביר את התיק להרכבת מיוחד מאתר ותיק זה נסחוב מספר שנים בלי התקדמות. אבל ביולי 1989 (ט' תמוז תשמ"ט), החליט נשיא בית הדין הרבני הגדול לדוחות את התביעה, בטענה ש"בתקופה האחורה מסתמן הסדר... ויש להמשיך ולטפל בזה ולהזמין את הצדדים כנהוג במקרים אחד הצדדים לא בא...". והתיק חזר לטיפול בבית הדין האזרחי.

ב- 26 באוקטובר 1989 (ז' תשרי תש"ז) הצעיר בית הדין תנאים של גירושין בין הצדדים. וזה לשון ההחלטה :

על הצדדים להתגרש בתנאים אלה :

- א. או שהאשה תיתן לבעל סך חמישת אלפיים דולר, ותוותר על מזונות הבית, בתשלום עבור תביעות הבעל.
- ב. או שייחתמו על שטר בוררות על תביעות הבעל בסך עשרה אלפיים דולר כדין, ומזונות הבית יישארו כדין.
- ג. אם הצדדים לא יקבלו תנאים אלו בית דין ידוע בחוב וכפיה גט.

שרה הסכימה מיד לתנאי ב', ככלומר, שמצד אחד הבעל יהיה חייב להמשיך לשלם את מזונות הבית, ומצד שני יחתמו על שטר בוררות כך שאם הבער יחליט שטענות הבעל צודקות, הבעל יקבל עשרה אלפיים דולר. רואבן סירב להסכים לגירושין וטען שהוא מבקש "שלום בית", אבל גם הודיע שהוא יוותר על שלום בית אם שרה תשלם לו חמישים אלף דולר!

ב- 29 באוקטובר 1989 (אי' חשוון תש"ז) הוסיף בית הדין על החלטתו: "מבヒרים בזה לסעיף ב' מהחלטה ביום כ"ז בתשרי תש"ז, גם אם יימצא שהיה יסוד לתביעת הבעל

לשלום בית, תחביב האשה לשלם לבעל סך של עשרה אלפיים דולר, על פי ההוראות שיתקיים בפנינו".
הבעל לא ענה להצעה.

ב-2 במרץ 1990 (ה' אדר תש"י), אחרי יומיים של דיונים, החליט בית הדין על הצעה נוספת לתנאים של גירושין המקובלים על שני הצדדים. בכל פעם ביקש בית הדין יותר וויתורים כספיים מצד האישה. כאן חיצעו בין היתר: "האשה מוותרת על כתובתה". בית הדין נתן חמישה עשר יום לבעל לתת את הסכמתו אך גם הפעם הבעל לא הסכים.

ב-21 ביולי 1990 (כ"ג תמוז תש"י), החליט בית הדין ש"על הצדדים להתגרש מיד... על עניין הרכוש ידוע בית הדין אחר מתן הגט", וכך נקבע תאריך לסידור גט פיטורין ל-9 באוגוסט 1990 (י"ח אב תש"י). באותו יום, הודיע הבעל שהוא אינו מקבל את החלטת בית הדין. ב-23 באוגוסט 1990 (כ' אלול תש"י), הגישה האישה ערעור ובקשה כפיה נטו.

ב-14 באוקטובר 1990 (כ"ה תשרי תשנ"א), חייב בית הדין את הבעל בגירושין, ודעתה המיעוט הייתה לחיבו בכך מייד. אחרי ישיה חוזדים שבמה לא יצא ההחלטה לפועל, הגישה האשה תביעה מזונות באפריל 1991 (כ' ניסן תשנ"א). ביב' בניסן תשנ"א, דחה בית הדין הרבני האזרוי את תביעה האשה, בטענה שהיא עובדת. שרה ערערה בבית הדין הרבני הגדול, אך בנובמבר 1992 (ט' טבת תשנ"ב), דחה בית הדין הגדול את הערעור.

שנה לאחר מכן, בנובמבר 1993 (י"ח טבת תשנ"ג), תבעה האשה את הבעל בבית הדין הרבני האזרוי להחזיר את החזיות על הילדים והיא קיבלה פסק דין של הוצאה לפועל. הבעל המשיך לטעום \$50,000 עבור הסכמתו לגט.

בשנת 1995, שרה שילמה לבעה \$16,000 וקיבלה את הגט.

ב███, בשנת 1979, שרה חיה בפרט מעלה, ומשנת 1984, היא ניסתה להשחרר מקשר נישואין קשה זה על ידי תביעה לקבלת גט, ללא תוצאה. בית הדין הרבני לא כתב פסק דין מנומך בנסיבות הנידון, ואף לא הסביר את עמדתו במסמכים שהגיעו לידינו. מכיוון שכך, איננו יודעים מה היו השיקולים שנידונו בבית הדין, ומדוע לא הגיע בית הדין לפתרון במקרה כאב זה.

הצעוטינו

אנו סבורים שהייה על בית הדין לבדוק את הנסיבות דילולן על מנת להתיר את שרה מעיגונה, ולאפשר לה לבנות חיים חדשים ומשפחה חדשה.

1. הקידושין היו קידושי אונס

אפשרו ללא קבלת גט, בית הדין היה יכול לבטל את קשר הנישואין. כזכור, שרה טעונה שהסכם הנישואין רק בגלל איזומו של רואבן עליה ועל הוריה להוציא עליה שם רע. לפיכך, אם שרה הייתה אונסה להסכמים לקידושין, ברור שהקידושין אינם תופסים, והאשה מותרת ללא גט.¹

לפי התלמוד, האשה אינה מתקדשת אלא מדעתה, ולא בעל כורחה. למדנו בבבלי קידושין (ב' ע"ב): "אי תנא 'קונה' הוה אמינה אפילו בעל כרחה, תנא 'האשה נקנית' מדעתה אין, שלא מדעתה לא".

כלומר, הגמא דנה בלשון המשנה שבה כתוב "האשה נקנית בשלוש דרכיים" (קידושין ב' ע"א). אם היה היה שאהיש 'קונה' התייחס אומר אפילו בעל כרחה, אבל מכיוון שהוא שנה 'האשה נקנית' מכאן אתה למד מדעתה כן, שלא מדעתה לא. איש אינו קונה אישה בעל כרחה.

בבבא בתרא (מ"ח ע"ב), באה מחלוקת אמוראים על אונס בקידושין:

... ואמר אמר אמר תליה וקידש [תלו אותה וקידש] קידושין. (מר בר) רב אשוי² אמר: באשה ודאי קידושין לא הו. הוא עשה שלא כהוגן לפיכך עשו עמו שלא כהוגן ואפקעינחו רבן לקידושיה מיניה [=ומפקיעים חכמים את הקידושין ממנה].

אמיר רצה להשווות דין קידושי אשה באונס, ולדעתו, קניין הקידושין שווה לכל קניין אחר שאיפלו אם נעשה באונס, הקניין קניין, ובקבלה הכסף נגמר הקניין. אבל (מר בר) רב אשוי טען שהקידושין אינם תופסים מכיוון שהאשה הייתה אונסה, וקיבלה כסף הקידושין אינה הוכחה שהיא הסכימה לקידושין.

ומסביר הרשביים (שם, ד"ה מר בר רב אשוי אמר):

... "הוא עשה שלא כהוגן" שהכריחה, לפיכך "יעשה עמו שלא כהוגן" שלא כדין, דאף על גב דעת התורה ליהו קידושין, רבן עקרינחו והפרקינו אותו ועשו מועות מתנה. ובמקומות אחר מפרש דכל דמקdash אדעתא דרבנן מקדשצד משה וישראל, ורבנן אמר לא ליהו קידושין, נמצא שלא קידשה זה שהרי בדעת חכמים אלה והם אינם חפצים בקידושין הללו.

¹ סעיף זה מבוסס על דברי הרב דוד גולינקין, תשובה ועד ההלכה של הכנסת הרבנים בישראל ו(תשנ"ה-תשנ"ח), עמ' 303-304; ועל המקורות באוצר הפוסקים לאבן העזר, כרך י"ד, סימן מ"ב, סעיף א', עמ' 3-1.

² ראה הדיון על הගירסה הנכונה של השם אצל הרב גולינקין שם, הערא 3.

כלומר, אף על פי שלפי דין תורה הינו יכולם לטעון שהקידושין חלים, הרי כבר נאמר במקומות אחר ש"כִל המקדש אדעתא דרבנן מקדש, ואפקיענהו רבנן לקידושין מיניה" (गיטין ל'ג ע"א); כל מי שמקדש אשה עושה זאת לפי רצון החכמים, והם יכולים להפוך את כסף הקידושין ולהפוך אותו למונח והקידושין בטלים. במקרה זהה, החכמים אינם רוצחים קידושין כאלה שנעו באונס, لكن קידושין אלה אינם חלים. רוב הפוסקים, ראשונים ואחרונים, פסקו כמו (מר בר) רבashi. וזה לשון הרמב"ם (הלכות אישות ד': א'): "והמקדש האשה בעל כורחה אינה מקודשת".

וכך פסקו חכמי ספרד, כמו הריב"ף (לבבא בתרא, דפוס וילנא כ"ו ע"ב) והרשב"א (קידושי הרשב"א לקידושין ב' ע"ב, ד"ה תנא). בעל נימוקי יוסוף (בפירשו לריב"ף לבבא בתרא מ"ח ע"ב) מגדיש ש"קנין" אשה אינו דומה לשאר קניינים:

ותדע דלא דמייא אשה לKENNIYAH קראקע [cashiot amimra]... והכי הלכתא, דלענין זביני הו זביני אבל לעניין קדושים לא הו קדושים [=ותדע שאשה אינה דומה לKENNIYAH קראקע... וכך ההלכה, שלענין ממכר זה נהשכ כMMCER אבל לעניין קדושים אן זה נהשכ כקדושים].

גם הטור ור' יוסף קארו פסקו כמו הרמב"ם (בן העוזר סימן מ"ב) וכך פסק הרא"ש לפניים (בבא בתרא פרק ג', סימן נ"א).

וכך פסקו גם חכמי פרובנס, כגון בעל העיטור (חלק א', אות קי, דף ע"ז ע"ד) והמאירי. הלה הוסיף נקודה חשובה: "איפילו אמרה רוצה אני, כל שנຕברר שאנosaה עד שאמרה רוצה אני, אינה מקודשת, אחר שלא אמרה רוצה אני אלא מתוך האונס" (בית הבחירה לקידושין ב' ע"ב, ד"ה הרבה). לפי דעה זו, במקרה שלנו, איפילו אם שרה לא התנגדה בפירוש בשעת החתונה, הייתה והיא הייתה אונסה, הקידושין שלה לא חלו, והיא פנויה. מהרשדים אף כתב באחת מתשबותיו בצורה ברורה על קידושין שנעו באונס: "הרי שכל הנביאים פה אחד הסכימו בזה שכל שהיה קידושין בעל כורחה, אין לחוש" (חלק בן העוזר, סימן ק"א).

הסמ"ג (עשין מ"ח, דף קכ"ה ע"א), פסק כמו רבashi בבא בתרא, אבל לדעתו, הקידושין לא חלים אף מדאוריתא: "אין האשה מתקדשת אלא לרצונה שנאמר ויהי והיתה" (דברים כד, ב) משמעות המקרא שמתקדשת מדעתה".

כלומר, הסמ"ג לומד מלשון המקרא שגם בתורה נאמר שהאהה מתקדשת רק לרצונה. וכך סובר גם הרב עבדיה יוסף בימינו (יביע אומר, חלק ג' סימן כ'). מכל המקורות האלה,³ ברור שהפוסקים מסכימים שקידושי אונס אינם קידושין.

אמנם, במקרה שלנו אין עדים ששרה הייתה אונסה בשעת החתונה והיא נראה לא אמרה בפה "אני רוצה", אך אם מה החלטה שראובן איים על המשפחה ולכן הם הכריחו את שרה להתחנן אליו. ואם תאמר שאונס על ידי אחרים – כמובן לא על ידי

³ וראה מקורות נוספים באוצר הפוסקים הניל.

הבעל – אינו אונס, יש לומר שכבר פסק הראייה קוק ("שות'ת עזרת כהן, הל'קידושין, סימן מ"א, עמי קנו-קנו) במקרה אחר: "אין חילוק מי שהוא האונס, ואפילו אם אחרים היו האונסים, מכל מקום נעשה כאן עניין שלא כהוגן לאנוש אשר לקידושין על כן אפקעינחו רבנן לקידושין".⁴ יתר על כן, גירסת הדפוס, הרשב"ם וחילק מכתבי היד בברא היא "יתלווה" שפירושה אנסו אותה, בלשון רבנים.⁵ لكن גם במקרה הנידון כאן, ראוי לפסוק ששרה הייתה אונסה להתחנן עם רואובן והקידושין אינם תופסים. **באף אחד מהדיזונים בבתי הדין שטיפלו במקרה, לא הועלתה אפשרות לבטל את הנישואין האלו מטעם אונס.**

2. הקידושין היו מכך טעות

במקרה של מום של בעל שלא נתגלה לפני הנישואין, האשה יכולה לטעון "אדעתא דהכى לא קדשה עצמה" (בבא קמא ק"י ע"ב) והקידושין הם איפוא בגדיר קידושי טעות ואין צורך בgett פיטוריין.

אפשר להגדיר את הקידושין של שרה כמכך טעות משתפי סיבות:

א. בעת החתונה, הייתה שרה כזכור מתחת לגיל החוקי (17) של הנישואין, לפי חוק גיל הנישואין תש"י-1950. והרי לשון החוק: "אדם שעשה אחד מלאה – (א) נשא נערה; (ב) ערך נישואין, או סייע בכל תפקיד שהוא בעריכת נישואין, או בקשר לעירצת נישואין, של נערה; (ג) השיא נערה שהיא בתו או שהיא נתונה לאפוטרופוסות – דינו – מאסר עד שני שנים או כס...". יש להניח שרobaoן היה מודע לכך שהוא פועל נגד החוק, ולכן הוא היה עבריין. מכיוון ששרה הייתה קתינה, היא לא הייתה אמורה להכיר את החוק. אילו היא הייתה יודעת אותו, היא בוודאי לא הייתה רוצה להתחנן עם עבריין, ולהיות שותפה למעשה פלילי.

ב. יתכן שרobaoן היה אדם אלים כבר לפני הנישואין. הרבה נתונים במחקר המודרני מראים שלגברים המתנהגים באלימות גופנית ומילולית כלפי נשים יש נטייה לכך שכבר התפתחה בשנות התבגרותם.⁶ لكن אפשר גם מבחינה זו להגיד את הקידושין כמכך טעות – האלימות במקרה כזו היא בגדיר מום שהתגלה לשרה רק לאחר הנישואין.

כבר פסק הרב משה פינייטיין (אגרות משה, ابن העוזר, חלק א', סימן ע"ט ענף א'), במקרה שבו מתגלה מום חמור שאשה אינה יכולה להשלים עימו, כגון בעל ש"מید אחר

⁴ ראה גם אצל הרב גולינקין, עמ' 307.

⁵ לשינויי היגרסת, ראה המקורות המובאים שם, הערה 3.

⁶ American Psychiatric Association: *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*, Fourth Edition, Washington, D.C. 1994, pp. 609-612
The Beijing Platform for Action, paragraphs 112-130, United Nations Fourth World Conference on Women, Beijing, 1995; Rabbi Abraham J. Twersky, M.D., *The Shame Borne in Silence: Spouse Abuse in the Jewish Community*, Pittsburgh, Pa., 1996

החתונה נתברר שאין לו גבורה אנשים כלל ולא היה יכול לבועל... יש לנו לדון בזה דיין מכך טעות ולבטל הקידושין". במיללים אחרות, אם אשה מגלה אחרי הנישואין שלבעלה יש מום שכבר היה קיים לפני הקידושין, היא יכולהטעון שהיו כאן קידושים טעות, והקידושין מבוטלים.

בתשובה נוספת (שם, סימן פ'), דין הרב פיינשטיין במקורה שמתגללה לאשה אחורי כמה שבועות של הנישואין שהבעל "חולה במחלה שטות", והרופאים הסכימו "שמחלתו השטות הייתה בו... קודם הנישואין... הוריו הסתירו זה". בסוף תשובתו מגיע הרב פיינשטיין למסקנה:

וכיוון שהוא מום כזה שלא ראוי לאישות כלל שהרי אי אפשר לדור עמו... מסתבר שבלא ידעה שהיה חולה במחלה שטות ואף במידעה אך חסבה שנתרפא לממרי ואחר הנישואין נודע שהיה חולה ולא נתרפא לממרי, שמחמת אותהמחלה חזר ונשתטה ביוטר ונעשה משוגע גמור אחר הנישואין, יש לדון בזה דיין מכך טעות ולבטל הקידושין.⁷

הפוסקים המתנגדים לביטול קידושין מטעם קידושי טעות, כשותפה שהיא מום אצל הבעל, עושים זאת על סמך כלל של ריש לkish: "טוב למייתב טן דו מלמייתב ארמלו" [= יותר טוב להיות שניים ביחד מאשר לחיות בלבד]. לפי חזקה זו, נשים כל כך חשובות מלהיות בלבד, שכן מעדייפות להינsha אפילו עם גבר בעל מום, העיקר לא להישאר בלבד. לכן הם סבורים שאין מקום לבטל את הקידושין האלה.

אבל אמרות החזקה "טוב למייתב טן דו..." בימינו שנוהga במלחוקת. הרב פיינשטיין כתב בנושא זה (אגרות משה, חלק א', ابن העוזר, סימן ע"ט ענף ב'):

... להנsha לאיש שיש לו מום אף קטן, יש הרבה (נשים) שלא מתרצחות, ולמי שיש לו מום גדול, רובה דרובה אין מתרצחות... שהיטב למייתב טן דו' שאמר ריש לkish פשוט שהוא רק שאפשר לחוש לזה שאולי מתרצחות.

כלומר, במקרים מום גדול, אי אפשר להגיד "טוב למייתב", כי הדבר פשוט אינו נכון; נשים יכולות לומר "אידעתה דהכי לא קדשה עצמה". ובמיוחד בימינו כשהנשים הרבה יותר עצמאיות מבחינה כלכלית וחברתית, אפשר להגיד שאשה מעדיפה להישאר בלבד מאשר לסבול נישואים אומללים ושרה ממילא הייתה לבדה במשך שנים רבות לנישואיה! וכבר פסק הרב יצחק אלחנן ספקטור, במאה ה"י:

הא דעתינו בש"ס בכמה דוכתי אמרו להסביר טוב למייתב טן דו, לא מצינו רק בהן דעתינו מן הkopfin להוציא... hicca דהוי מן הkopfin להוציא... כיון שלא ידעה ממילא הוא מכך טעות לענין עצם הקידושין.⁸

7 ראה גם אור זרוע סי' תשס"א.

8 ראה David Bleich, *Tradition* 33/1 (Fall 1998), pp. 90-128.

9 שו"ת עין יצחק, חלק א', ابن העוזר, סימן כ"ד, סעיף קטן מ"א.

כלומר, המקרים שמצינו בתלמוד בכמה מקומות (בבא קמא ק"י ע"ב, יבמות קי"ח ע"ב, קידושין ז' ע"א ומ"א ע"א, כתובות ע"ה ע"א) שהשתמשו בסברא "טב למייטב טן דז", הם רק מקרים של מומינים של הבעול שבגללם לא היו קופים את הבעול לתת גט לאשתו... אבל במקרים שאם היה המום נולד אחריו הנישואין היו קופים את הבעול למת גט... כיון שהאשה לא ידעה שהמום היה קיים לפני הקידושין, מדובר במקרה טעות לעניין עצם הקידושין.

במקרה שלנו, יש מקום להגדיר את הקידושין כקידושי טעות. שרה לא נתקדשה כדי להיות עם עבריין ולהיות שותפה למעשה פלילי; ועל אחת כמה וכמה שהיא לא התחרתנה כדי לשבול תחת יד בעל אלים או להיות נטושה.

ככל שידעו לנו פתרון זה כדי לשחרר את שרה מעוגנה, לא נידון באף אחד מדינוני בת דין הרבנים. עובדה זאת מחזקת שוב את טענתנו שבתוי הדין הרבנים אינם מנצלים את הפטוריות ההלכתיים העומדים לרשותם על מנת לפטור את בעיטת העוגנות של ימינו.